

Dvě nejkrásnější zahrady severního svahu Petřína

ALŽBĚTA BIRNBAUMOVÁ — MIROSLAV VOLEK

V třetím ročníku Staleté Prahy byl zachycen obraz významných zahradních celků rozkládajících se na severním a východním svahu Petřína od kostela Panny Marie Vítězné až po ohyb Vlašské ulice, odkud stoupá komunikace vzhůru k vrcholu. Pozornost byla věnována prostoru bývalého luteránského hřbitova a vinic nad ním, Vratislavově zahradě a Colloredo-Schönbornské zahradě, která je dnes při budově velvyslanectví USA.

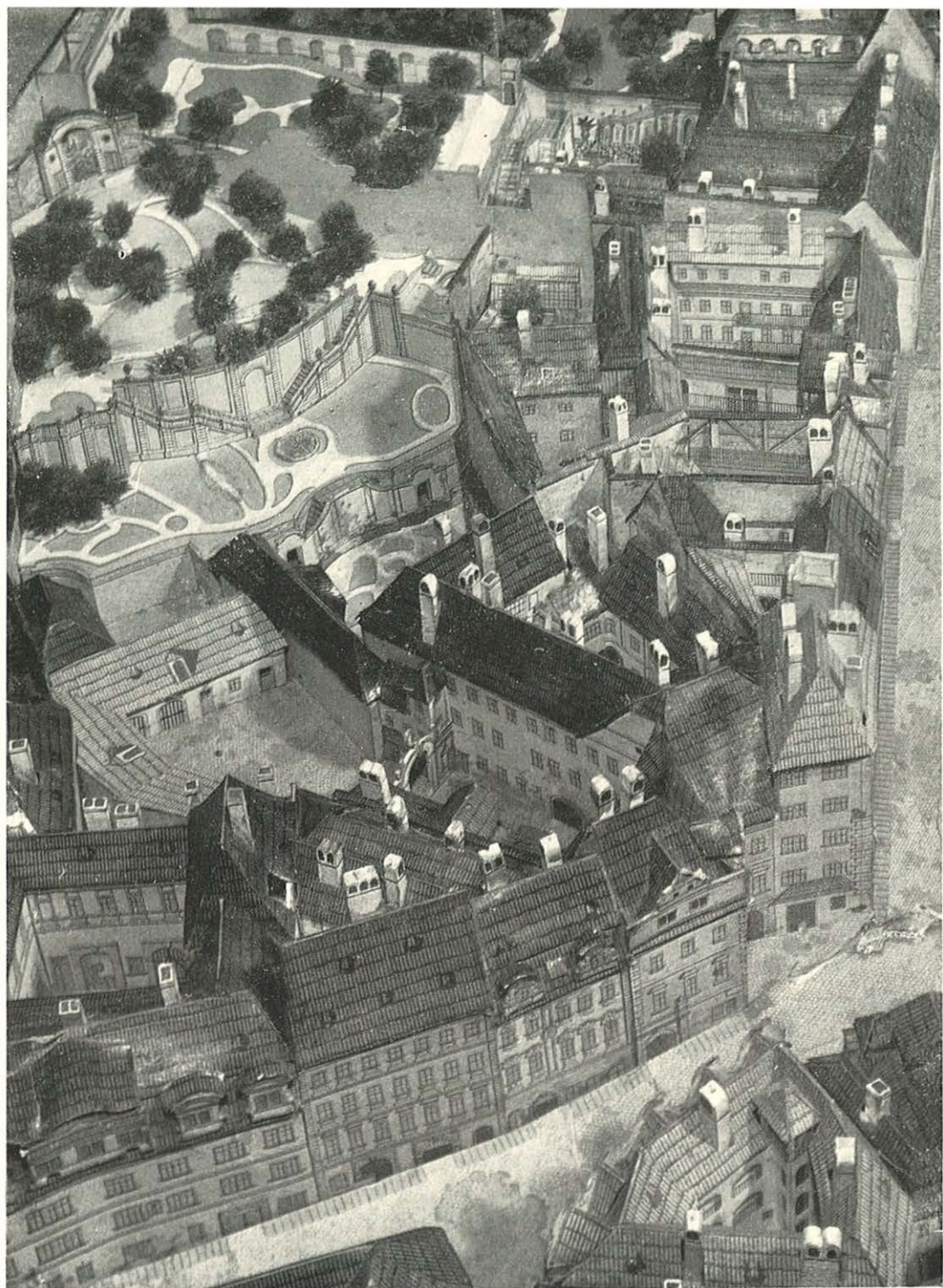
Do souboru těchto petřínských zahrad dlužno ještě zahrnout Vrtbovskou a Lobkovickou, které si dosud udržují proslulost nejkrásnějších barokních pražských zahrad.

I ZAHRADA VRTBOVSKÁ

Nejpůvodnější a vcelku nejzachovalejší pražská barokní zahrada se rozkládá v místech, kde se východní stráň petřínského brda obrací k severu. Je skryta za domem čp. 373/III, Vrtbovským palácem, jehož zevnějšek s hladkou renesanční fasádou, ba ani vstup do jeho dvou dvorů neprozradí nic z přírodní krásy, pro kterou je toto místo tak bohatě vyhledáváno domácími i cizími obdivovateli. Na úpatí petřínského terénu je rovina a nad ní srázný svah, který patrně až do konce středověku nebyl zužitkovaný. Zprávu o něm máme až z poloviny 16. století, kde se dovídáme, že v této době byly pozemky při cestě vedoucí do vinice arcibiskupovy¹ zastavěny dvojitou řadou domků. R. 1588 dostali je malostranští do své jurisdikce.

Tato cesta šla od staré městské brány na zvýšeném stupni terénu těsně pod svahem a stoupala jednak nahoru, jednak vedla k jihu na hřbitovní pozemek ke dvěma vinicím. To nám vysvětlí i složitý dvoudílný půdorys paláce. Ulička vedla jižním dílem, kde je dodnes dlouhý dvůr zasahující až pod svah.

Již před r. 1591 vystavěl zde patrně císařský architekt Oldřich Avostalis de Sala dvoupatrový dům, který byl jeho majetkem. V téže době držel tu druhý dům proslulý český pán Kryštof Harant z Polžic a Bezruč, který jej koupil od Želinského ze Sebusína. Avostalis umírá r. 1598 a jeho dům kupuje E. Schmidgrabner z Lusteneku. V r. 1620 oba majetky propadají konfiskaci a brzy potom r. 1627 a 1631 je postupně kupuje a zceľuje pan Sezima z Vrtby, konvertita a člen prastarého českého rodu, který po Bílé hoře nastoupil úspěšnou kariéru. R. 1624 se stal hrabětem a v posledním roce třicetileté války zemřel. Měl 4 syny, kteří následovali otce v úřednických kariérách. Tato rodová vlastnost přešla i na vnuky, z nichž nás zajímá Jan Josef Fr. Sezima z Vrtby (1668—1734), jehož kariéra vyvrcholila funkcí nejvyššího purkrabí a držitele řádu

Vrtbovská zahrada na Langweilově modelu Prahy (foto P. Paul)

zlatého rouna. Za manželku měl svou sestřenicí M. Z. z Heisensteina. Zemřel bez přímých dědiců a vrtbovský majetek, zdokonalený a obohacený o krásné stavby tohoto mecenáše, dědí synovci. Ti prodávají malostranský palác až r. 1799 univ. profesorovi MUDr. J. Mayerovi.

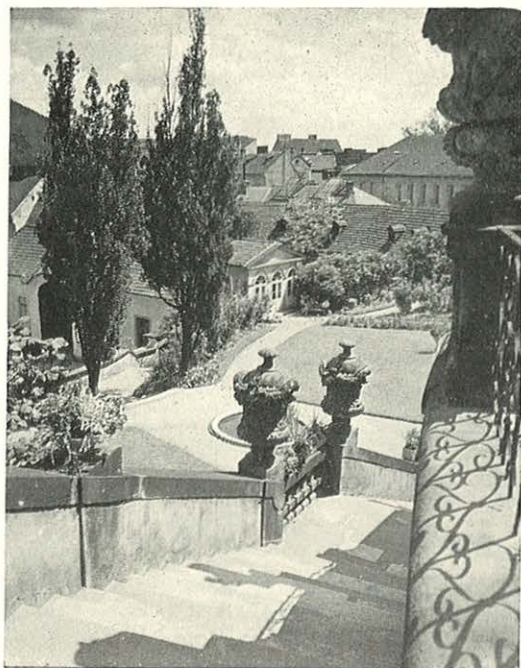
Pražská ikonografie nás u Vrtbovské zahrady silně zklamává. Zakreslení shluku budov a zahrady, jejíž vzdušná osa má délku pouhých 80 m, bylo i pro M. Hubera, jindy tak výmluvného a zachycujícího téměř každý stromek, tak obtížné, že přechází tento kout sumárním záznamem spleti domů. To pochopitelně platí i o všech časově předcházejících prospektech. Jen Ouden-Allen zaznamenává zde věžicový obytný lis, stojící nahoře při zdi vinice, kde dnes stojí vyhlídkový altán. Podrobně, bohužel ne zcela přesně je vykreslena na plánu Prahy od J. Hergeta (z r. 1792). O 20 let mladší plán Jüttnerův ji podává zcela zběžně. Z Hergetova plánu ji v nepřesné výměře přejímají katastrální plány pražské z první poloviny 19. století. Zato pro Ant. Langweila byla zahrada pravou pastvou. Vypracoval ji na svém modelu do všech podrobností, i když již „zpřírodněnou“, a poskytl nám některé údaje, podle nichž můžeme rekonstruovat mnohý dosud neřešitelný detail. Jako projektant zahrady je v dosavadní literatuře uváděn² Maxmilián Kaňka v době mezi lety 1715–1720. Neobyčejné výsledky, jichž zde navrhovatel dosáhl, ovšem přerůstají význam tohoto umělce. Kopcovitý a lichoběžný terén byl těžko zvládnutelný pro barokního projektanta, který se musel především podřídit příkazu hlavní osy. Ta je zde do nepravidelného pozemku vložena tak, že probíhá na nejdelší možné linii počínajíc dole u budovy, vystupující na dvě terasy a končíc ve vrcholném gloriету, který je zároveň prospektovou zdí i vyhlídkovou terasou. V žádném případě však tato hlavní osa není diagonálou. Cílem, který si architekt předem vytkl, bylo právě vybudovat vrcholovou vyhlídku a je zajímavé, že i tak suverénní umělecké dílo zachovává starou tradici někdy v 16. století vzniklého věžovitého vyhlídkového lisu. Zahrada vzniká v době, kdy i v našem prostředí se slévají v jeden specifický slohový útvar „středoevropské zahrady“ dosavadní proudy italský a francouzský.

Terénu je zde využito do posledního místa. Svah byl přetvořen dvěma vysokými terasami v prostor, ve kterém je možno konat dlouhé procházky s rozmanitými cíli a pohledy. Prostor je tím podivuhodnější, že je přeplněn architekturou a plastikou. Nejen mohutné terasy, ale i schodiště, rondely, iluzivní prospekty, loggie a voliéra překvapí návštěvníka téměř na každém kroku.

Nejprekvapivější je, že takové umělecké hodnoty nemají žádné vstupní vyznění, nýbrž že jsou přímo jakoby úmyslně ukryty v intimním koutku. Nemají ani přímý vchod. Nynější dvouramenné schodiště vedoucí do parteru z přízemí severní části paláce je přídatkem z poloviny 19. století. Původní přístup vedl nevlídnou soutěskou mezi západní zdí sally tereny a podezdívkou první terasy od jihu z prvního dvora, který je dnes přeplněn různými přístavky. Takovou chybu ovšem nemohl udělat barokní architekt. Původní stav poznáváme z těchto skutečností: především doprostřed úzkého dlouhého prvního dvora je vložen třídlínný portikus s otevřenou branou na středu a s dvěma nikami ze stran. Nad branou je obloukový štít, v jehož tympanonu je vrtbovský znak s dekorací vavřínových girland, typických pro dobu vzniku této architektury. Na římsě štítu je vztyčena krásná socha Atlanta od Matyáše Brauna a ze stran sochy

*Plastika z terasy ve Vrbovské zahradě
(foto ŠÚPPOP)*

*Schodiště ve Vrbovské zahradě
(foto J. Janatková)*

Hojnosti a Bohatství. Brána tak bohatě vyzdobená nemá dnes vůbec smysl, protože za ní pokračují užitkové budovy a kolny. Vidíme je již na Hergetově plánu i na modelu Langweilově, kde proti dnešnímu stavu jsou ovšem pouze přízemní. Byly tedy postaveny až někdy koncem 18. století, kdy údržba paláce byla již pro jeho degenerující majitele obtížná. Ale na Langweilově modelu vidíme ještě jiný detail. Jižní ohradní zeď je vyzděna do výše značně přesahující patrové užitkové stavení, přistavěné pod ní. K ní příčně nabíhá eskarpa terasy rondelovým dílem, do kterého byl vezděn konec tohoto domku. Je tedy zřejmé, že na tomto prostoru kolny ani jiné domky původně nestály, ale brána vedla do nepravidelného dvora, který byl na jižní straně uzavřen vysokou ohradní zdí, na západě eskarpou terasy a na severu budovou sally tereny. Všechny tyto zdi pokrývaly trejáže, popřípadě zde mohly být i kordónové špalíry a uprostřed bazén, takže zde bylo vytvořeno předsíňové nádvoří, které předem připravilo návštěvníka — ať již přijel vozem či přišel pěšky — na překvapení, které ho očekává, projede-li schody v soutěsece v severozápadním nároží dvora.

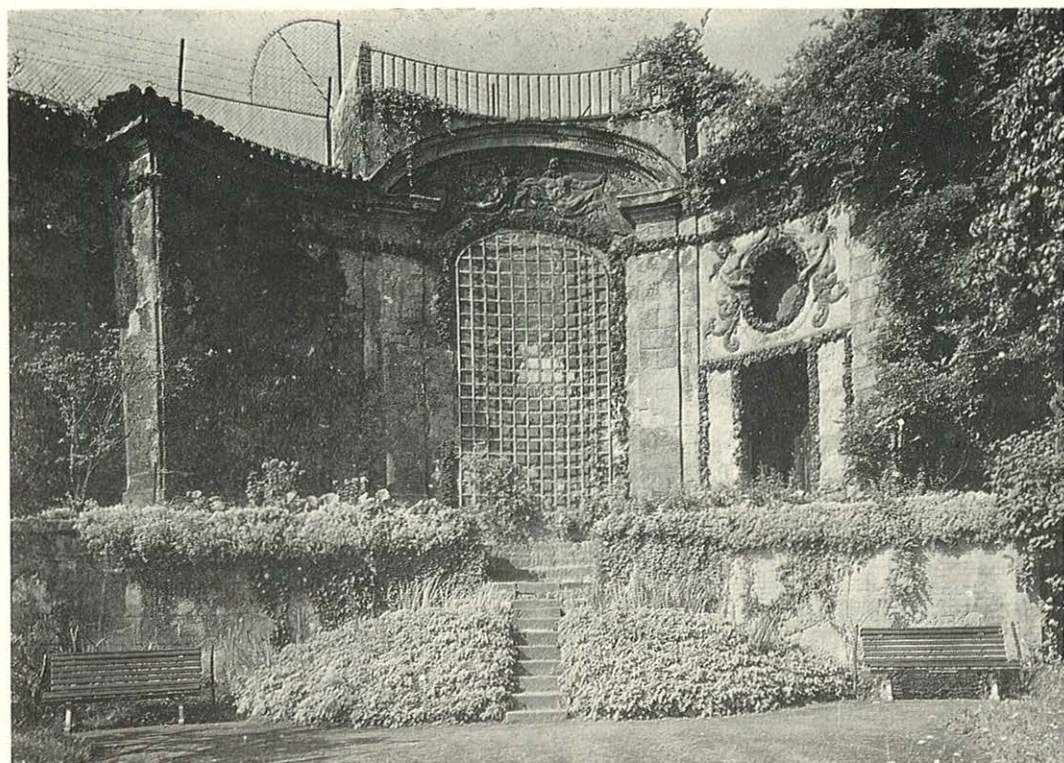
Jimi stoupáme na první terasu, aniž cokoli vidíme, boční zdi zabírají průhledu. Východní (pravá) zeď je na středu půdorysu oblouková a v postranních rovných dílech má dva vchody s římsami, které vedou do spodního plošného giardineta. Teprve když

vyjdeme na terasu, oetneme se v nečekaném úchvatném prostoru. Je to typická barokní hříčka: zakrývat krásu do poslední chvíle, aby tím více překvapila.

Z terasové plošiny vidíme dolů do giardineta, jehož mírně obdélná plocha je na jižní straně lemována přízemní budovou sally terreny a jejím otevřeným trojbokým rizalitem. Po jeho obou stranách jsou zahradní salónky s dvěma okny. Sala terrena, jejíž výzdoba byla asi poslední z uměleckých prací zde provedených, je uvnitř pokryta velmi krásným barevným štukem, který lemuje na stěnách i na klenbě fresková zrcadla malovaná velmi dovedným manýristou. Ve dvou nikách proti vstupním arkádám stojí na vysokých soklech sochy Bakcha a Cerery, stylově značně pokročilejší než ostatní plastická výzdoba zahrady. Naproti sale terreně při požární zdi domu čp. 358 je přistavěna voliéra, na středu opět trojboká a na rovných bočních členěná jako architektonický prospekt. Přístup do ní je z první terasy shora. Není pochyby, že giardineto bylo upraveno broderiovým parterem, který musí být obnoven. Bylo by vhodnější přístup k němu upravit z prvního nádvoří budovou sally terreny, která zasahuje až k ní, a nikoli nepůvodním dvouramenným schodištěm (podle návrhu Fr. Novotného). Použití pro mateřskou školkou je naprosto pochybné. Po rekonstrukci této dolní části zahrady by bylo vhodné oživit voliéru ptactvem.

Také na první terase byly a musí být symetricky rekonstruovány parterové záhony. Na ose je zde umístěn kruhový bazén se silně porušenou plastikou hrajících si putti. Bylo by lépe přenést bazén do spodního giardineta. Ačkoli Hergetův plán nekreslí pozemek přesně, upozorňuje na velmi důležitou okolnost pro rekonstrukci této zahrady. Plocha horního dílu zahrady má v zásadě tvar komolého jehlanu s nepravidelnými postranními díly. Tyto kouty na obou stranách vyplnila boska, jejichž přední stěny byly sestříhány do špalířů. Stejnou úpravu měly i boky druhé terasy, která se nad nimi zvedá na mohutné substrukci a jejíž boční eskarpy zasahují do trojúhelníkových bastiónů, zatímco na konvexně obloukový střední díl navazuje dvouramenné schodiště s prostrádanou plnou a kuželkovou balustrádou. Na pilířích podesty je po dvou kamenných figurálně dekorovaných vázách. Vlastní zábradlí terasy je kované a působí odlehčujícím dojmem. Je zasazeno do obrysově prohýbaných, profilovaných a plasticky dekorovaných soklů, na kterých jsou střídavě rozmístěny sochy božstev a skulpturní vázy i sousoší hrajících si putti. Všechny tyto plastiky se hlásí k autorství M. Brauna.

Terén druhé terasy je mírně skloněn, ačkoli byl určitě přechleněn nízkou břehovou terasou, vedoucí napříč pozemkem v nedaleké vzdálenosti od balustrády a v jejích liniích. Teprve na takto vzniklé ploše byly upraveny záhony. Nízká terasa se ještě opakuje v linii cesty, která prochází brankou spojující Vrtbovskou a Vratislavskou zahradu a byla zřízena v době jejich rekonstrukce. Druhá velká terasa má tedy tři nízké stupně navzájem spojené schody nebo rampami. První z těchto nízkých stupňů končí prospektem, který je architektonicky vyvinut do zahrady Vratislavské, kdežto na Vrtbovskou stranu byla malovaná freska, jak nám ji částečně ještě zachovává Langweil. Obrazy tohoto prospektu byly v minulém století opraveny. Zcela původní jsou ovšem hloubkové výkroje ohradní zdi mezi oběma zahradami. Další zcela nízký stupeň tvořila cesta, která byla pokračováním komunikace do Vratislavské zahrady, kam procházela brankou od severu k jihu. Konečně na nejvyšším bodě těsně pod vyhlídkovým prospektem byla pravděpodobně rovněž menší terasa nebo návoz.

Pohledová dominanta Vrtbovské zahrady s terasou (foto SÚPPOP)

Jestliže jsme se vpředu zmínili o tom, že oba nepravidelné kouty zahradní plochy při severní a hlavně při jižní ohradní zdi byly zakryty špalírovým boskem, které bylo pravděpodobně značně husté a vysoké, bylo by možno namítnout, že jím byla zakryta vyhlídka do krajiny (ke kostelu Panny Marie Vítězné a na zahradu Seminářskou). Ale takové těsné uzavření pohledu nikomu nevadilo, ba naopak je opět jednou z oněch perspektivních barokních hříček, kdy krása vyhlídkových pohledů byla utajována do poslední chvíle. Pohled k severu na hradčanské panoráma vždy zůstal volný, pohled na jih od pobřežní krajiny smíchovské byl viditelný teprve z vyhlídkové terasy západní grotty.

Není vyloučeno, že nejslunnější a nejteplejší terasa byla oranžérií (zimní oranžérie byla patrně v severovýchodním koutě první terasy, na který se z druhé sestupuje schodištěm).

Vrcholové ukončení zahrady tvoří architektura, zároveň perspektivní stěna, grotta a vyhlídka. Základy této vyhlídkové terasy leží asi o půl metru výš než ostatní terén. Vysoká, v půdoryse mírně konkávně oblouková zeď navazuje na západní straně již na

ohradní zeď zahrady velvyslanectví USA. Její střed je ukončen nízkým obloukovým štítem, jehož tympanony jsou reliéfní sedící postavy vodních božstev. Štít je naspodu prolomen a podepřen podloženými lisénami. Mezi nimi je v celé šířce obloukem ukončena slepá arkáda se zničeným prospektem z barevného pískového štuku. Východní a západní boční stěny jsou rovněž ukončeny a ořímsovány, na nárožích se opakují bosované lisény. Uprostřed jsou vchody (z nich západní je skutečný, východní maskovaný), olemované grottovými krápníky. Nad nimi jsou stejně upravená oválová okna. nesená reliéfními figurami mořských panen. Západním vchodem vstoupíme do přístěnku, v němž jsou úzké schody na vyhlídkovou terásku.

Naposled asi v r. 1830 byl do zahrady vestavěn empírový salónek, který od západu zakryl střechu saly tereny a dole zaklenul vstupní chodbu. Je to zcela plochá malá místnůstka otevřená k západu trojitým vchodem a štukovým slunečným tympanonem. Říká se, že v jisté době měl tuto prostoru pronajatu malíř Mikoláš Aleš jako ateliér.

II ZAHRADA LOBKOVICOVA

Poslední vinice na severním svahu brda patřila prvnímu českému klášteru benediktinů u sv. Jiří, který byl i prvním pěstitelem vinic na Petříně. Měl zde totiž díly nepoměrně lepší již v 10. století.³ Tato severní vinice měla rozlohu 12,5 korců a zabírala asi polovinu rozlohy celého severního svahu. Na východě hraničila s vinicí arcibiskupovou a na západě končila v linii domu nebo vily čp. 345, ke kterému vedou dodnes schody v místech původního vstupu do vinice. Pod nimi ve Vlašské ulici, staré viniční cestě, postavil klášter strahovský otevřenou branku, která byla zároveň označením vstupu na jeho pozemky.

První zprávu o této vinici máme až z r. 1421, kdy vlastně již nepatřila klášteru a kdy si ji koupil z tehdejších husitských konfiskátů staroměstský konšel Václav Litochleb a zaplatil za ni 55 kop grošů míš. Byl v ní výstavný obytný lis. Litochleb zemřel r. 1428 a jeho vdova rozparcelovala vinici na pět dílů, které „vysadila“ (rozprodala) do dědičných nájmu.

Po častých změnách držitelů (o nichž podrobně viz čl. P. C. Straky v Pam. arch. XXII, str. 504) koupil těchto pět viničních parcel a dům U tří mušketýrů, ve kterém byl strahovský pivovar, r. 1696 hrabě F. K. Přehořovský z Kvasejovic a dal zde zbudovat letohradový palác a zahradu. V druhém západním oddílu pozemku, tam, kde je nyní rozsáhlý přírodní park a čtyři soukromé vily, hraničila se svatojiřskou dvanáctikorcová vinice, která byla r. 1421 konfiskována německému kupci a měšťanu Langanušovi ze Svídnice. I v ní byl lis, který se patrně zachoval v substrukcích domu čp. 347. Spodní její část s lisem koupil malostranský měšťan a tesař Vavřinec Strejce. Druhou vyšší polovinu koupil jiný malostranský tesař jménem Končata. Přístup do ní vedl dodnes zachovanými schody a cestou přes vinici Strejcovu. R. 1424 přikoupil Končata pruh země ve výměře 6 korců, který již hraničil s vinicí kapitulní. Na tomto pruhu byla vysázena štěpnice — bylo zde tzv. „médium“.⁴

R. 1436 koupil tyto tři vinice v rozloze asi 30 korců bohatý krejčí a mocný konšel staroměstský Václav Hedviga. V držení této patricijské rodiny zůstal pozemek, který tvoří větší část dnešního přírodního parku, až do r. 1487, kdy jej vdova Kateřina Hedvi-

Úprava pozdější Lobkovické zahrady podle Hergetova plánu z r. 1792 (vyd. Engelbrecht)

gová prodala Janu Knechtovi, zajistivši na něm legát čili darování spotřeby červeného vína pro přijímání utrakvistických souvěreů v kostele Týnském a u sv. Michala na Starém Městě.

Severozápadní nárožní pozemek, lemovaný na vnitřní straně vinicí Strejcovou a na vnější straně viniční cestou (Vlašskou ul.), která se právě kolem něho ohýbá, je dodnes samostatnou parcelou, na které stojí vila čp. 344/III. Tato vinice se jmenovala Klínek a r. 1400 ji koupil generální vikář pražské arcidiecéze a hlavní odpůrce Jana Husa, Dr. Jan Kbel. Vypěstoval si zde pro své potěšení krásnou viničku a vystavěl si i obytný lis, z něhož vznikla nynější vila.

Naproti přes cestu měl mistr Kbel i dobře pěstovanou chmelničku, která sousedila s vinicí a zahradou mistra Havla, probošta kapituly u sv. Apolináře. Také v ní byl obytný lis, zachovaný snad v původní podobě v domku čp. 341. Připomíná se zde i louka. Poměrně obsírné zprávy, které máme o těchto dvou vinicích, jsou důležité pro poznání vývoje zahrady u nás. Jsou sice využity agrikulturně, ale pokročilým u nás neobvyklým způsobem, který vzbuzoval pozornost. Víme, že oba tyto církevní hodnostáři byli v mládí na studijních cestách, prodlévali dlouho zejména v Itálii, kde se zušlechtil

jejich vkus a smysl pro krásu přírody, byť stáli ještě v omezení utilitarismu, ve kterém spatřoval středověký člověk vrchol krásy. Teprve v renesanci začíná člověk chápat krásu přírody pro ni samotnou. R. 1421 byly obě tyto zahrady zkonfiskovány. Kbelova chmelnice a s ní sousedící Havlovka se vrátily do majetku strahovského. Ale Kbelova vinice Klínek zůstala v soukromém majetku.

F. K. Přehořovský, který byl minemistrem království a nejvyšším sudím, koupil r. 1696 východní polovinu této rozlohy s úmyslem zbudovat zde objekt vysloveně rekrreační. Palác má již frontu bohatě pročleněnou, neboť správně tato zahradní strana je hlavní. Na střední ose vystupuje rondel, který je nahoře ukončen plnou atikou, korunovanou vázami. Boční křídla mají protilehlá vnitřní nároží, v půdoryse obloukovitě vykrojená. Průjezd rondelu se otevírá vysokými arkádami a má strop dekorovaný freskami a štukem T. Soldattiho a vyznívá jako *salla terrena*. Ve střední Evropě použili motivu vložení eliptického sálu do podélného hlavního traktu architekti J. Fischer z Erlachu a D. Martinelli, tvůrce Šternberského paláce na Hradčanech a zámků ve Slavkově i na jiných místech v Čechách a v Rakousích. Zároveň s ním se vyskytuje v Praze jméno arch. J. B. Alliprandiho, kterému byl připisán projekt tohoto zahradního paláce (Umění roč. XVII). Rozdíly jsou zde velmi jemné, téměř neznatelné. Ale přece bylo správně konstatováno, že sloh Martinelliho, reprezentovaný Šternberským palácem, a Alliprandiho, reprezentovaný Liblicemi, se značně liší. Pražský Lobkovický palác můžeme však zařadit do první linie, tj. do martinellovské školy, do které patří i zámek Trpisty, který postavil Jakub Augoston. Zmiňujeme se o tom jen okrajově a upozorňujeme na nutnost nového zkoumání stavební historie paláce. Byl vystaven v prvních letech 18. století, r. 1707 byl hotov a v deskách zemských (1414 G/12) popisuje se takto: „Das mit Zusammenziehung der Garten darauf zu sonderbarer Zierde der Stadt kostbar erbaute Haus und dannen angelegten schönen grossen Lustgarten.“ Je pravděpodobné, že dříve než stavba paláce byla upravována zahrada. Dovídáme se totiž, že již r. 1698 vstoupil do služeb Přehořovského zahradník Jan Jiří Kapula.⁵

Přehořovský nebyl finančně tak silný, aby svůj grandiózní podnik mohl i dokončit. Patrně se zadlužil a 7 let po zbudování (r. 1713) musel prodat palác Bartoletimu z Partenfeldu za 70 000 zl. Bartoleti byl pouze makléř, neboť již r. 1717 prodává palác se ziskem Kolovratům. Téhož roku zemřel i F. K. Přehořovský z Kvasejovic a zanechal jediného syna, jímž tento rod r. 1723 vymřel.

Že šlo o finanční machinace, je zřejmé i z toho, že do dalšího trvalého majetku mocných Černínů přešel palác teprve v tomto roce vymření rodu. Tehdy jej koupila Antonie Černínová pro své syny Františka Josefa (zemř. 1733) a Františka Antonína. Do majetku Lobkovického se potom dostal dědictvím, neboť Ludmila J. M. Černínová, dcera Františka Antonína, se r. 1753 provdala za A. J. Lobkovice. Teprve za tohoto držitelství dostal palác svou definitivní podobu, byv v r. 1769 zvýšen Ignácem Palliardim o patro nad bočními křídly. V r. 1790 upravena střecha středního rizalitu, pod kterou zřízeny dva rezervoáry na místě původního bazénu.

Východní třetina pozemku, ležící za palácem a nad ním, je vlastní architektonickou zahradou, která v typickém středověkém slohu spojila dané terénní podmínky s iluzionistickými snahami barokního umělce. Nad neširokým plochým úpatím zvedá se zde příkře téměř v úhlu 45° svah. Na úpatí je těsně za palácem oválný *cour d'honneur*, tvo-

Sala terrena v Lobkovické zahradě (foto Č. Šíla)

řený křídly paláce a bohatě kovanou mříží, zasazenou do pročleněných zděných pilířů na straně jižní. Dva širší, mezi kterými je na ose vstupní brána, nesou plastické skupiny: Únos Proserpiny a Únos Orechtheje; na ostatních jsou kamenné kráterové vázy, shodné s vázami na atice rizalitu. Podle Ringle-Wernerova pohledu by tato mříž byla značně pozdního původu. Rytina zakresluje totiž za palácem obdélné nádvoří, uzavřené ze tří stran stříhanými špalírovými stěnami a téměř dvakrát tak široké jako palác. Východní část tohoto původního dvora je zastavěna skupinou budov. V západní části byl parter. Těsně u severní ohradní zdi byla postavena salla terrena a skleník. Huberův prospekt z r. 1769, čili nejméně o 5 až 10 let starší, má v kresbě již tyto novostavby a kreslí cele i dvoupatrovou výstavbu paláce. Nemohla být tedy provedena teprve toho roku, jak se udává, ale značně dříve.

Nad čestným dvorem k jihu se zvedá nízký stupeň první terasy. Je zobrazena ve třech variacích, které se shodují jen ve faktu, že na něm byl symetrický parter o dvou záhonech en broderie. Werner jej kladl na břehové vykrajované dvoustupňové terasy. Huber kreslí zde dva čtvercové kompartmenty, na jejichž jižní (zadní) straně probíhá

od východu k západu široká promenádní cesta, která končí až pod svahem u čp. 345. Na Hergetově plánu jsou před mříží symetrické, perspektivně zešíkmenými cestami prořezané záhony, které končí na jihu v několikastupňových schodech, vystupujících na promenádní cestu.

Západně od paláce je rovněž parter, který souvisí s jižním a končí u terasy, jež postupuje dále k západu a tam splývá s vyšším terénem před čp. 345. V jihovýchodním jejím nároží je domek zahradníkův a při severovýchodním sala terrena a za ní skleník. Jüttnerův plán zde zaznamenává již jen „zpřirodněný“ chaos.

Pro přesnou rekonstrukci břehové architektury, navrhované na příkrém svahu ve třech kaskádových stupních, máme i dobré pomůcky. Promenádní široká cesta pod svahem se opakuje nahoře na terasovité plošině brda a jde rovněž směrem k západu. Středou na hlavní ose jsou vykrojeny konvexními oblouky. K nim rozbíhavě stoupají rampové cesty, aby se třikrát překřížovaly a opět rozbíhavě rozešly. Na severních okrajích těchto břehů byly vysázeny kulovité a pyramidální tvarované stromky. Werner zakresluje tuto část velmi podrobně na pohledu vydaném Engelbrechtem. Na jiné jeho kresbě, jejímž hlavním motivem je klášter Strahovský, vidíme jen část této břehové úpravy, ale zato důležité dva detaily. Na druhé spodní terase je kruhový bazén s figurální plastikou; dále vidíme, že tato architektonická část byla obklopena zdí — Huber, nejpřesnější kreslíř doby, zaznamenává střední osu i s vrcholovou rovnou alejí pod vyhlídkovou terasou. Méně přesný je tentokrát Herget, Jüttner komolí „zpřirodněným“ porostem celou tuto partii.

Střední část zahrady, táhnoucí se od západního konce architektonické části až k domu čp. 345, má již u Wenera úzkými stupni viničních teras upravený pozemek. (Je viditelná pouze vrchní část.) Na strahovském pohledu a u Ouden-Allena je shlukové čili středověké rozsazení révy. Teprve u Hubera západně nad palácem je terasa podchycena na východní straně úzkým dlouhým stavením a osázena oranžerijskými stromky. Sala terrena zaznamenaná není. Na jižní straně terasy je opět oranžerijský záhon. Výše na svahu je přírodní lesní porost. Rovná cesta stoupající vzhůru odděluje architektonickou část od břehových teras nad palácem.

Plán Hergetův má západní malé giardineto, salu terrenu a za ní skleník. Na jihovýchodním nároží terasy je dnešní domek zahradníkův, situovaný kolmo na ni. Nahoru na svah nad promenádní cestu stoupá terasová úprava pozemku. První terasa je velmi široká a je na ní mezi stromovým porostem buď zahrada zásobní, nebo zelinárna. Nad tuto terasu stoupají ještě další tři úzké stupně. Nejvýš na zvednutém hřbetu brda vidíme kruhový rezervoár o průměru 10 m, který je uvnitř vyzděn a olemován kamenným rámem. Byl vykopán při prvních úpravách zahrady, před r. 1700. Jeho existence nás vede k domněnce, že na hlavní ose, která má tak prudký spád, měly být zřízeny vodní kaskády. K této nákladné hříčce však nikdy nedošlo.

Poslední západní část čili téměř polovina zahrady od čp. 345 dál i výš jeví se na strahovském i na Ouden-Allenově pohledu jako viničná stráň se shlukovým nepravidelným porostem révy. Stojí tam také staré lisy, dnešní čp. 347, 344 (Kbelovka) i 343. U Kbelovky je štěpnice. Přesný Huber zakresluje pouze čp. 347 a 343. Na parcelách čp. 345 a 344 jsou u něho zaneseny pravidelné řádkové vinice, ale není vidět domy ani plaňkové plochy, které je oddělovaly uvnitř společné ohradní zdi. Ta stoupala až

pod vrchol Petřína jako dnes. Má esovitě prohnutý půdorys. Při této zdi a nad dolními vinicemi je zde přírodní lesní porost. Totéž vidíme na Hergetově plánu, kde však jsou všechny čtyři budovy. Čp. 347 je obklopeno zelinárnou, u ostatních jsou vinice a štěpnice, které stoupají pravidelnými úzkými terasami až k vrcholovému lesíku. Totéž v „přírodnějším“ stavu vidíme i na plánu Jüttnerově.

Hlavní architektonický díl terasy, východní parter a rampová úprava svahu nad palácem jsou původní a dochované. Tehdy byly patrně udělány i některé z teras přilehlé střední a západní části. Giardineto se salou terennou a skleníkem při ohradní zdi pod západním průčelím paláce pochází patrně z úprav z doby Lobkoviců po polovině 18. století. Další architektonické úpravy obtížného terénu nebyly již v umělecké vůli doby, která v šedesátých letech 18. století se začíná klonit k romantické neurčitosti. Zásahem nového stylového údobí je čin A. I. z Lobkovic, který nastoupil dědictví po matce v r. 1790; ovlivněn fyziokratismem doby staví podle tehdejších vědeckých výzkumů nový skleník se salou terennou, upravuje rezervoáry v podstřeší paláce, vysazuje v zahradě konifery a jiné exoty přivezené z Ameriky, zakupuje středověkou vinici Kbelovku (tehdy zahradu Touškovu), kde rostou krásné jedle a kaštany. Přijímá do služeb pěstitel a uměleckého zahradníka Ant. Skalníka, který zde zakládá první alpinum v Praze se 400 nejružnějšími rostlinami. Tento čin zaznamenává ve svých dějinách botaniky jak Karel ze Šternberka, tak Maiwald. V letech 1820—1830 je proměněno celé území v „anglický“ park, zcelený vycházkovými cestami, nevyjímaje kaskádové porosty, na které jsou vysázeny různé druhy tisů. Vlivem této úpravy a v důsledku stoupající nákladnosti údržby zahrada zarůstá nálety, cesty se sesouvají. V současné době byla zahrada zpřístupněna. Bylo vybudováno i několik procházkových cest, avšak úprava, jakou bychom si přáli ze stanoviska památkového, je ještě v daleké budoucnosti.

Její stav je dnes neutěšený. Ostatní drát odděluje palác od zahrady, která vždy byla a je nedělitelnou součástí architektury budovy. Dnešní vstup křivolakými cestami okolo zdi je nemožný a úplně stírá nádherný pohled na osovost zahrady. Ani o údržbu se tu po řadu desetiletí nepečovalo. Za první republiky byla jenom normálně ošetřována bez snahy alespoň částečně ji vrátit k původní koncepci vegetace. Proto její porost přerostl a rekonstrukce bude vyžadovat řešení celé řady problémů. Lobkovická zahrada je např. místem, kde na poměrně malé ploše roste dnes nejvíce tisů v Praze. Bylo jich napočítáno na 180 a některé z nich jsou velmi staré. Kromě tisů jsou tu i vzácné exempláře *Cryptomeria japonica*, je tu mohutný jasan s obvodem kmene přes 400 cm, mohutné babyky o obvodech kmenů přes 2 m, tulipánovník s obvodem přes 2 m, řada dubů a buků atd. Vpravo za budovou paláce je mohutné ginko, které má obojí pohlaví. Ostatní porost tvoří většinou nálety. Avšak zahrada je dílnou, kde nutno stále něco opravovat a tvořit; potřebuje člověka, který ji upravuje. Rekonstrukce do původního stavu musí tedy probíhat postupně, není možné se naráz zbavit všeho porostu. Podle dokumentace bude vytvořen dlouhodobý plán, který rozliší hodnotný porost od nehodnotného, další etapou bude výsadba nové vegetace, která bude odpovídat historickému podkladu původního stavu. Staré cenné porosty budou ovšem ponechány na dožití.

Výsledek takové rekonstrukce historického parku či zahrady však trvá dlouho, než

lze porost ztvárnit do požadované slohové formy. Proto obnova historických zahrad může být mnohdy dokončena až v čase našich vnuků. Čistota a předpokládaný účín slohových zahrad je však dostatečným důvodem k trpělivosti.

Vrtbovskou a Lobkovickou zahradou tedy uzavíráme široký historický pohled na severní svah Petřína a na jeho jedinečné přírodní krásy. Jsou adekvátním doplňkem významných slohových architektur, které se tu dochovaly.

Poznámky

¹ Viz zahrada USA, Colloredo-Schönbornova. Staletá Praha, roč. 1967.

² E. Poche v Umění roč. X.

³ Víme o vinici zvané Mlavín (Mladín) na jižním svahu kopce, která svým jménem naznačuje vznik již v době abatyše Mlady.

⁴ Byl to patrně nějakým zvláštním způsobem upravený střed, na kterém stál kruhový přístřešek neznámého viničného účelu.

⁵ Byl patrně příslušníkem měšťanského rodu de Capauli, činného v Praze od poloviny 17. stol.: že v této generaci byli již naturalizováni, svědčí zčeštěná forma jména.